

RECENZJE

E. Lonc (Red.) Parazytologia w ochronie środowiska i zdrowia. Wrocław 2001. Wydawnictwo VOLUMED, 272 + XV ss, 26 tabel, 54 rys. ISBN 83-87804-40-1

Podręcznik akademicki dla studentów ochrony środowiska, kierunków przyrodniczych i medycznych, napisany pod redakcją prof. dr hab. Elżbiety Lonc przez znanych polskich parazytologów, zawiera sześć rozdziałów poprzedzonych przedmową i wstępem. Całość zakończona jest indeksem rzeczowym, który uwzględnia również łacińskie nazwy wymienianych w tekście organizmów.

Wstęp (str. XIII-XV), autorstwa E. Lonc jest klarownym przedstawieniem treści podręcznika.

Rozdział 1 (str. 1-62). „Miejsce parazytologii w ekologii i ochronie środowiska” – autorstwa A. Buczek. W tej części podręcznika wykazano, że pasożyty w pełni podlegają ogólnym regułom ekologicznym, jakim podlegają inne organizmy. Omówione wyjątki wynikają ze swoistych przystosowań pasożytów. Przedstawione jest to na podstawie licznych przykładów, dotyczących głównie pasożytniczych stawonogów. Jest to o tyle ważne, że w ostatnich latach bardziej docenia się rolę tej grupy pasożytów w zagrożeniu zdrowia a nawet życia ludzi. Szczególnie ma to duże znaczenie w zmienionych warunkach ekologicznych, na skutek negatywnych zmian w środowisku pod wpływem antropopresji.

Rozdział 2 (str. 63-122). „Systematyczny przegląd i charakterystyka pasożytów *sensu lato*” – autorstwa E. Lonc. Ta część podręcznika rozpoczyna się od zwięzłego objaśnienia zasad klasyfikacji organizmów i ich nazewnictwa. W przeglądzie systematycznym zaproponowanym w roku 1994 przez J. O. Corlissa przedstawiono cechy diagnostyczne i ekologiczne wyższych taksonów (królestwo, typ, gromada, rząd, rodzina), oraz charakterystykę morfologiczną, biologiczną i znaczenie medyczne kilkunastu gatunków pasożytów, uznanych przez autorkę za przykłady modelowe; 11 gatunków pierwotniaków, w tym dwa gatunki Archezoa i 9 gatunków Protozoa, dwa gatunki grzybów (Fungi), 20 gatunków pasożytniczych zwierząt (Animalia), w tym 6 gatunków płazińców (Platyhelminthes), dwa gatunki obleńców (Nemathelminthes), po jednym gatunku nitnikowców (Nematomorpha), kolcogłowów (Acanthocephala), pierścienic (Annelida), mięczaków (Mollusca), wrzech (Linguatulida), oraz 7 gatunków stawonogów (Arthropoda).

Rozdział 3 (str. 123-156). „Wybrane pasożyty i grzybnice człowieka” – autor-

stwa P. Kurnatowskiego. Rozdział rozpoczyna się wiadomościami epidemiologicznymi o liczebności przypadków zarażenia ludzi na świecie pasożytami zwierzęcymi i grzybami. Zestawiono wykazy pasożytów poszczególnych ontocenoz w organizmie człowieka, tj. skóry, układu oddechowego, układu trawiennego, krwi i naczyń krwionośnych, narządów mięszowych i mięśni, układu nerwowego i narządów zmysłów, narządów moczowych i płciowych. W bardzo przejrzystym przeglądzie przedstawione są charakterystyki chorób powodowanych przez pasożytnicze pierwotniaki (9 *protozooses*), przez robaki (11 *helminthoses*) i przez stawonogi (*arthropodoses*). W rozpatrywaniu medycznego znaczenia stawonogów pasożytniczych zwrócono szczególną uwagę na znaczenie stawonogów jako rezerwuarów i przenosicieli patogenów chorób transmisyjnych. Podano także charakterystykę kilku grzybic (pneumocytozy, zygomikozy, aspergilozy, kandydozy, kryptokokozy, sporotrychozy i geotrychozy).

W charakterystyce omawianych chorób są podane następujące informacje: pasożyt wywołujący chorobę, jego postać inwazyjna, drogi inwazji, prewalencja zarażenia ludzi w Polsce, objawy chorobowe, informacja o sposobach wykrywania pasożyta, uwagi o zwalczaniu i zapobieganiu inwazji.

Rozdział 4 (str. 157-202). „Środowiskowe uwarunkowania chorób pasożytniczych” – autorstwa A. C. Majewskiej. Rozdział ten rozpoczyna się cenną uwagą, że warunki środowiskowe, powiązania ekologiczne między kolejnymi żywicielami, oraz zachowanie się żywicieli odgrywają istotną rolę w szerzeniu się wielu chorób pasożytniczych. Warunkują one transmisję i rozprzestrzenianie się pasożytów, szczególnie tych, których stadia dyspersyjne znajdują się w środowisku zewnętrznym. Dotyczy to szczególnie pasożytów układu pokarmowego.

Informacje zawarte w tej części podręcznika szczególnie powinny zainteresować nie tylko biologów, lekarzy i weterynarzy ale wszystkich zainteresowanych problemami ochrony środowiska. Autorka słusznie wskazuje, że zmiany środowiska, nawet uważane za słuszne z punktu widzenia gospodarki i potrzeb ludzkich (takich jak np. różne sztuczne zbiorniki wodne, ale nie poddane odpowiedniemu nadzorowi sanitarnemu) potęgują zagrożenie zakażenia ludzi formami inwazyjnymi pasożytów. Wśród czynników wzmagających zagrożenie występowania chorób pasożytniczych wymienione są: biologiczne zanieczyszczenia powietrza, gleby i wody, nawyki i zachowanie się żywicieli – szczególnie w stosunku do zbiorników wodnych, zagęszczenie populacji i migracje żywicieli, zwyczaje kulinarne ludzi. Autorka zwraca także uwagę na rolę zwyczajów oraz nakazów religijnych, które ograniczają lub potęgują zagrożenie populacji ludzkiej atakami pasożytów.

Rozdział 5 (str. 203-232). „Rola pasożytów w gospodarce człowieka” – autorstwa H. Wędrychowicz. Ta część podręcznika przedstawia i omawia dwa zespoły problemów parazytologicznych: straty ekonomiczne powodowane inwazjami pasożytów na ludzi i zwierzęta hodowlane oraz problemy kontroli i zapobiegania inwazjom pasożytniczym.

Część pierwsza rozdziału zawiera zbiór cennych informacji o stratach ekonomicznych wynikających z inwazji pasożytniczych u ludzi i zwierząt gospodarskich. Są to bardzo poważne straty, niestety na ogół niezauważane w opinii społecznej. O ile istnieje niezła powszechna świadomość strat ekologicznych i ekonomicznych powodowanych przez różne gałęzie przemysłu, to przeciętny człowiek nie zauważa strat spowodowanych przez działalność pasożytów. Toteż podane wiadomości są bezcenne dla zajmujących się ochroną środowiska i zdrowia.

W części „kontrola inwazji pasożytniczych” zawarte są informacje o lekach przeciw pasożytniczych, o lekooporności pasożytów i o immunoprofilaktyce inwazji pasożytniczych u ludzi i zwierząt. Przedstawione są również biologiczne metody zwalczania pasożytów i ich wektorów. Omówione są integrowane strategie ograniczania populacji pasożytów i kontroli inwazyjnych chorób ludzi i zwierząt – zilustrowane przykładami dotyczącymi komarów, zimnicy, schistosomozy, inwazji nicieni jelitowych u ludzi i inwazji pasożytów przewodu pokarmowego zwierząt.

Rozdział 6 (str. 233-256). „Parazytologiczny monitoring środowiska” – autorstwa A. Okulewicz. W pierwszej części rozdziału przedstawiono klarownie na czym polega monitorowanie środowiska. Omówiono możliwości wykorzystania pasożytów jako bioindykatorów do badania czystości powietrza, wody i gleby oraz kondycji organizmów żywicielskich i ich środowiska. Np. stwierdzono, że u tasiemców i kolcogłówów pasożytujących u ryb zawartość metali ciężkich wielokrotnie przewyższała zawartość tych metali w tkankach ich żywicieli i w wodzie.

W dalszej części rozdziału podano wiele cennych wskazówek metodycznych, dotyczących wykrywania i zbiorów pasożytów, konserwacji zbiorów i sporządzania preparatów. Przedstawiono metody parazytologicznej diagnostyki laboratoryjnej, w tym także informacje o immunodiagnostyce i diagnostyce molekularnej. Na zakończenie rozdziału podane są wykazy chorób pasożytniczych człowieka i zwierząt podlegające obowiązkowi zgłaszania do rejestracji sanitarnej i weterynaryjnej.

Każdy z rozdziałów, opracowany przez poszczególnych autorów, jest poświęcony przedstawieniu i omówieniu określonych w tytule rozdziałów problemów parazytologicznych. Poszczególne rozdziały są zakończone zestawem problemów i pytań ułatwiających opanowanie i zapamiętanie treści rozdziałów. Podany jest także wykaz cytowanej literatury – co umożliwia czytelnikowi łatwiejsze dotarcie do źródeł pozwalających bardziej niż podręcznik poszerzyć zasób wiadomości na dany temat.

Przedstawiany podręcznik „Parazytologia w ochronie środowiska i zdrowia” cechuje bogactwo treści opartej zarówno na wynikach badań parazytologów polskich, w tym także autorów podręcznika, jak i badaczy zagranicznych. Tekst jest zredagowany zrozumiale. Podręcznik nie jest klasycznym podręcznikiem parazytologii medycznej czy parazytologii weterynaryjnej. Jest on głównie adresowany do studiujących ochronę środowiska i zdrowia w szerokim znaczeniu tych terminów. Zawiera cenne informacje dla studentów biologii, medycyny, weterynarii, rolnictwa, turystyki

ki, ale także studentów budownictwa i gospodarki przestrzennej. Jest także wskazany dla poszerzenia parazytologicznych wiadomości dla biologów, lekarzy, zootechników, pracowników stacji sanitarno-epidemiologicznych i innych specjalistów interesujących się ekologią w szerokim tego słowa znaczeniu.

Podręcznik „Parazytologia w ochronie środowiska i zdrowia” autorstwa profesorów Alicji Buczek, Piotra Kurnatowskiego, Elżbiety Lonc, Anny C. Majewskiej, Anny Okulewicz i Haliny Wędrychowicz stanowi cenną i bardzo potrzebną pozycję na rynku wydawniczym.

Krzysztof Siuda